

vakgrootte is toegepast van 10 bij 10 km. Op deze kaarten is tevens gedifferentieerd weergegeven of de presentie in een vak gebaseerd is op literatuurgegevens of op veldwaarnemingen, en bovendien in welke periode een soort is gevonden of vermeld. Voor elk van deze categorieën is een verschillend symbool gebruikt, waarbij het soms moeilijk is direct een goed overzicht te krijgen van literatuurgegevens van voor of na het jaar 1900. Een opmerkelijke verbreidingskaart is afgebeeld op pagina 109 ("Artenzalkataster") en waarop het aantal soorten is weergegeven dat in een vlak

van 10 bij 10 km voorkomt. Hieruit blijkt duidelijk dat er in het westelijk deel van NRW, ruwweg van Vaals tot Enschede, opvallend veel lege vlakken aanwezig zijn en dat die waarin orchideeën voorkomen, in de regel slechts enkele soorten herbergen. In andere delen van NRW zijn in dergelijke vakken veelvuldig meer dan tien verschillende soorten aangetroffen.

Gezien het grote aantal personen dat aan de kartering van de soorten heeft deelgenomen, kunnen deze kaarten niet anders als zijnde volledig en betrouwbaar worden beschouwd. Dit is

ook het geval met de literatuurlijst, die niet minder dan 34 pagina's omvat en daarmee een waardevolle bron is voor vooral oude of moeilijk op te sporen artikelen. Het boek is door Arbeidskreis Heimische Orchideen NRW zeer fraai uitgegeven, gedrukt op kunstdrukpapier en ingebonden in hard kaft. De zeer schappelijke prijs voor dit aantrekkelijke en waardevolle boek hoeft gelukkig geen belemmering voor aankoop ervan te zijn. Daarom, niet aarzelen maar snel aanschaffen.

J.H.Willems

RECENT VERSCHENEN

MILIEU- EN NATUURPLANBUREAU, 2003. Natuurbalans 2003. 211 pp. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven & Wageningen Universiteit en Researchcentrum, Wageningen. Met medewerking van het van RIKZ, RIZA, CBS en DLG. De Natuurbalans kost € 30,50 (excl. € 2,50 verzendkosten) en is te bestellen bij uitgeverij Kluwer, Postbus 4, 2400 MA, Alphen a/d Rijn, tel. 0570-673344; e-mail: info@kluwer.nl. De Natuurbalans en de samenvatting staan als pdf-bestand op internetpagina: www.natuurplanbureau.nl. Het rapport is ook in te zien in de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

De Natuurbalans is een jaarlijkse rapportage over de toestand van natuur en landschap en de voortgang van het beleid. Het eerste deel bevat een beschrijving van feiten en trends, en de oorzaken daarvan. Het tweede deel behandelt de voortgang van het beleid en besteedt onder andere

aandacht aan de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur en de implementatie van het Europese natuurbeleid. Het thema van dit jaar *Natuur en klimaat* komt verspreid over het rapport aan bod. Er wordt onder meer geconstateerd dat de temperatuurstijging zichtbare effecten heeft op de natuur. Om de biodiversiteit te behouden is het daarom noodzakelijk dat de uitstoot van broeikasgassen vermindert, maar ook dat planten en dieren de mogelijkheid krijgen zich aan de klimaatverandering aan te passen. Ontsnippering is daarbij belangrijk, en daarmee een snelle realisatie van de (Europese) Ecologische Hoofdstructuur. Dit wordt door het huidige kabinet bevestigd. Echter het kabinet zet ook meer in op natuurbeheer door particulieren, wat de gewenste natuurkwaliteit niet bevordert. An-

dere problemen die aan de orde komen zijn de vertraging van de uitvoering door vele opeenvolgende beleidsveranderingen en de effectiviteit van de Flora- en Faunawet.

ZWIER, G.J., 2003. ANWB Landschappenboek Nederland. Sporen van de geschiedenis. 160 pagina's, full colour, rijk geïllustreerd. ANWB, Den Haag (in samenwerking met Stichting Landschapsbeheer Nederland). ISBN 90-18-017515-5. Het boek kost € 14,95 en is verkrijgbaar bij de boekhandel en alle ANWB-verkooppunten.

In dit boek volgen na een korte inleiding hoofdstuksgewijs de beschrijvingen van acht verschillende landschapstypen, te weten heuvelland, zandgebied, zeekleigebied, laagveengebied, hoogveenontginningen, het rivierengebied, droogmakerijen en kustzone.

In elk hoofdstuk wordt kort ingegaan op het ontstaan van het landschap voor de eerste invloed van de mens. Denk hierbij aan het ontstaan van pingo's en de herkomst van löss. Vervolgens volgt een beschrijving van het gebruik en de invloed van de mens op dit landschap vanaf de eerste bewoning tot aan het huidige landschap met zijn mergelgroeves en steenkoolbergen. De meeste landschapstypen kennen vaak ook regionale verschillen. Zo hebben zandgebieden in Drenthe hebben een andere ontstaansgeschiedenis dan die in Brabant en Limburg. Ook de hoogveengebieden kennen regionale verschillen. Daarom wordt bijvoorbeeld apart stilgestaan bij de Peel. In intermezzo's wordt ingegaan op bijzondere aspecten van de verschillende landschappen, bijvoorbeeld het Maasheggenlandschap in het rivierengebied. Bij het boek hoort een kleiner boekwerkje met daarin

routebeschrijvingen van 25 fietstochten en negen wandelroutes, waarvan drie in Limburg.

Kurstjens, G., 2003. Ontwikkeling flora en fauna Heerenveen in 2000 - 2003. Rapport 2003.11. Kurstjens Ecologisch Adviesbureau, Beek-Ubbergen in opdracht van Stichting het Limburgs Landschap, Arcen. 30 pp. Prijs € 11,50, inclusief verzendkosten. Te bestellen bij Stichting het Limburgs Landschap (tel. 077-4737575). Het rapport ligt ook ter inzage in de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Het Heerenveen ligt langs de ooststrand van het landgoed De Hamert in een van oorsprong moerassige laagte. In het najaar van 1999 is gestart met ecologische herstelwerkzaamheden. Om de ontwikkelingen te kunnen volgen heeft in de periode 2000 tot en met 2003

monitoring plaatsgevonden van de flora en fauna. Het rapport doet verslag van de gehele periode. Van de 32 plantensoorten van de Limburgse Rode Lijst, zijn in 2003 onder andere Klokjesgentiaan en Bruine snavelbies teruggevonden. De meest bedreigde plantensoort is de Witte waterranonkel. Net als bij de dagvlinders is er bij de libellen ook een toename van de soortenrijkdom geconstateerd. Interessant is de waarneming van de Sikkelsprinkhaan in 2003, rondt spectaculair die van de Slangenarend. Ook waarnemingen van andere vogelsoorten, zoals Grote zilverreiger en Zwarte ooievaar, zijn bijzonder te noemen. Voorgesteld wordt om aan de noordzijde van het al ingerichte gedeelte, de hoeveelheid moeras uit te breiden tot circa 100 ha. Rund en Edelhert worden genoemd om rondom het Heerenveen een belangrijke rol te spelen in het open houden van de graslanden, ruigtes en bossen.